

Posudek disertační práce

Alena Rybníčková: *Happening: Mezi záměrem a hrou*

Studijní obor: Autorské herectví, jeho teorie a psychosomatika

vedoucí: prof. PhDr. Jana Pilátová

Alena Rybníčková obhájí disertaci, na níž pracovala nejen se mnou jako vedoucí práce, ale i s kolegy z katedry autorské tvorby a pedagogiky, z katedry religionistiky FFUK a se spolužáky, přáteli a aktivisty z občanských sdružení. Impulzy od lidí, jimž v úvodu práce děkuje za inspiraci a pomoc, v práci poznáváme jako citace rozhovorů s nimi, i jako stopy pokračujícího dialogu s jejich zkušenostmi (jsou „vsáknuté“, říká autorka). Takové poznávání v dialogu s druhými i se sebou vede doktorandku k opakované rekonstrukci zkušeností a k otevřenosti vůči zpětné vazbě jak přímo v akci, tak v reflexi.¹

Práce *Happening: Mezi záměrem a hrou* ovšem neshrnuje jen výsledky (ať teoretické či umělecké) zkoumání happeningu. Vznikala v kontextu změn politické situace, takže se měnily i možnosti happeningu. Disertace je proto komponovaná jako proces upřesňování otázek, objevovaných konkrétním jednáním ve veřejném prostoru, při jeho reflexi i formulaci výpovědi o něm. Adresáty jsou ještě v *Manuálu* (v příloze) ti, kdo se snaží o podobné aktivity jen s touhou zastat se dobré věci tím, že zkarikují nebo odhalí to špatné. Někdy to ovšem jsou jen exhibice, akce pro kamery nebo barvitě demonstrace. Úvahy, jak ovlivnit veřejné dění, jak dbát o jeho úroveň, jak udržet kormidlo i svobodu akce, ponor i odstup od ní, aby byl její smysl poctivý a zřetelný, se objevuje až později, ale zůstává hlavní, velice aktuální autorčinou otázkou.

Odborné a žité pravdy se liší tím, do jaké hloubky skutečnosti sahají. Podle metafory Henriho Bergsona je mezi nimi rozdíl jako mezi parníkem a plachetnicí. Parník může mířit přímo k cíli, zatímco plachetnice závisí i na proudění vody i vzduchu, souvisí s nezávislou skutečností. Plavbu určujeme my, stejně jako ona nás. Jestliže je skutečnost „*mnohočetná a pohyblivá, utvářená křížujícími se proudy, potom pravda rodící se z navázání kontaktu s některým z těchto proudů – pravda, jež je pocíťovaná ještě předtím, než je rozumově pojatá – je spíše s to uchopit a shromáždit skutečnost samu, než pravda jednoduše myšlená*“, říká Bergson.²

¹ „*Výchova je ona přestavba neboli přepracování zkušenosti, které rozhojňuje význam zkušenosti a posiluje způsobilost řídit směr následující činnosti.*“ John Dewey: *Demokracie a výchova*. Praha 1932, s. 73.

² Henri Bergson: *O pragmatismu Williama Jamese: Pravda a skutečnost. In Myšlení a pohyb*, Mladá fronta, Praha 2003, s. 241

Metafora plachetnice pro práci o happeningu, přesněji o politickém happeningu v Čechách posledních let, mi pomáhá líp chápat jak tento způsob tvorby (a odlišit ho od uzavřených, hotových happeningů), tak způsob psaní o něm. Autorka ví kam míří a v proudech dění hledá souhru se sebou i s celkem proměnlivé situace závislé na reakcích účastníků i nečekaných událostech. „Od happeningu“ i happeningem se učí i baví, domýšlí situace do absurdity, ale realitu nespouští z očí. Svolává souputníky a jejich nápady („hola hoši na palubu, i když poplujem v záhubu, přec doplujem dál...“ slyším staré revoluční ideje v dnešních akcích, i přes novou melodii). Poznávací mapy z pedagogické fakulty, užitečné při praxi aktivistky, už nestačí. Studium na KATaP mění záměr doktorandky naučit se dialogické jednání a psychosomatické disciplíny v chuť objevovat v nich sebe, svůj hlas a pohyb a radosti i muka autorství. Viděla jsem, jak roste odvaha Aleny Rybníčkové pouštět se do neznáma³ a se zvolenými úkoly si hrát; je to znát i v její disertaci.

Když jsme s kolegy roku 2016 řešili, co od doktorského studia čekáme, věděli jsme, že zájemci jsou naši absolventi, i lidé s jiným zázemím (filosofie, pedagogika, psychologie, politologie, religionistika, dokumentaristika), kteří chtějí rozvíjet své další možnosti. Nemají si však odnést „hotovost“, jak říká Ivan Vyskočil, ale spíš hledat, co studium na KATaP může dát právě jim, a co kolegům nabídnou oni, až zjistí, že o vnímavost a otevřenost se dá pečovat ve vztahu k sobě i ke druhým. Zajímají je často „území nikoho“, průniky oborů, pomezí a okraje divadla, tvořivá hra, s níž se dá pronikat do zákoutí sociálních dějů, falšovaných často pojmovou magií. Odborné standardy akademických procedur se často užívají i po záruční době a přístup ke skutečnosti blokuje. Doktorandi KATaP se proto snaží spíš „zápasem ve volném stylu“ zachytit jevy, na jaké žádné obory (ani teatrologie) ještě nemají mapy ani nástroje: život se mění rychleji než pojmové aparáty.

Divadlo a hra jsou privilegovaní průzkumníci skutečnosti. V jejich doméně však dnes vzniká v mediální konkurenci hybrid, nová skutečnost (nebo stará má v novém kontextu jiný význam?), a staré přístupy ji chtě nechtě falšují nebo minou. Když ale kazuisticky mapujeme a reflektujeme své životní, tvůrčí i praktické zkušenosti s nejasně definovatelnými formami divadelnosti, můžeme konkretizovat proměny našeho mentálního klimatu v jedinečných příkladech a referovat o nich věrněji – zevnitř i zvenčí. Za dvacet let (uteče to rychle) budou práce založené na analýzách specifické tvořivosti a podávané s osobním ručením autora vrstevnatější výpovědi o akcích, které zviditelňovaly, co bylo ve

³ „Základní výzva učení je nechat stranou, co umím, a otevřít se tomu, v čem tuším souvislost, ale nevím ještě jakou.“ Přemysl Rut. *Ivan Vyskočil. Vždyť přece lézat je o hubu*. Rozhovory. Portál 2000, s. 114

vzduchu (nebo před čím ostatní zavírali oči), než akademicky způsobné práce na čistotně pojatá témata. Vnímáním dramatičnosti života a tvorby budou i bez uměleckých, sociologických nebo historických aspirací věcně svědčit o naší turbulentní době.

Práce Aleny Rybníčkové, soustředěná na pár let rozkvětu politického happeningu, který je, zdá se autorce i mně, za zenitem, sleduje různé úrovně a aspekty tvořivosti životní, divadelní i politické. Ptá se, co můžeme ovlivnit a jak k tomu může přispět hra a divadelnost, ve dvacátém století pokládané za hybatele sociálních a kulturních proměn. Platí to ještě dnes? Jsme stále ohroženější manipulací s fakty a prolínáním fikcí a reality (příklad happeningu Konvičkovců v *Post scriptum*), uvažuje autorka o budoucnosti happeningu. Jsou vyplašení a konfrontačně naladěni lidé schopni rozpoznat satiru nebo mystifikaci, nebo to ve světě, kde je možné, co bylo včera nemyslitelné, už nedokážou, děsí se nadsázky jako zpráv o realitě, nebo ty možnosti jiní aktéři sociálního dramatu rovnou zneužívají, lžou a manipulují?

Těžištěm disertace jsou popisy konkrétní práce - happeningů i s kontextem, s praktickými i tvůrčími podmínkami jejich rezonance a opakovaná, stále podrobnější analýza, interpretace a komparace vybraných akcí a jejich působení. V první fázi studia, kterou reprezentují texty v příloze, jde ještě o soubor příkladů a praktických rad pro aktivisty (z publikace *Satira. Maska. Happening*, 2013). Ve druhé etapě jsou to spíš kazuistiky, v nichž autorka hledá subtilnější souvislosti, když analyzuje funkce symbolických a satirických kontextů. Ke srovnávání volí akce (povedené i nepovedené), na kterých můžeme sledovat, co pro impakt happeningu pokládá za rozhodující. Celek nabízí proměny náhledů, jaké by z jediného typu popisu nemohly vyplynout.

Vím, že v práci chybí kus užitečné komparace: důkladnější zasazení happeningu do širšího českého i světového kontextu. To je ovšem úkol na léta práce. Vedla jsem Alenu Rybníčkovou k tomu, aby začala zpracováváním zkušenosti i s rizikem, že na kontext se nedostane, což se stalo. Ale jednak myslím, že by byla škoda, kdyby začala z druhé strany (nedostalo by se na zkušenost a měli bychom další historickou kompilaci), a za druhé věřím, že „dětský“, odborně nepředzjednaný vstup do akce a pohled na konkrétní dění umožňuje objevit, co ještě neznáme. Autorka vnímá, co ji zasahuje. Díky tomu získává osobně poznané, prověřené zkušenosti. U nás je to akademické výtržnictví, zatímco

v Americe už mají „antropologii zkušenosti“.⁴ Ale i tam se zápasí s institucionálními brzdami a možná, že za těch třicet let už dospěla antropologie zkušenosti k téže akademické rigiditě, jako Schechnerova performatika. Zápas čeká i dosud svěžího průkopníka nového pojetí teatrologie, originálního historika divadla Dariusze Kosińskiego⁵, jehož výklad nebazíruje na pojmech a doširoka otevírá pole divadelnosti; část odborníků jásá a jeho knihy překládá, druhá odmítá. Zápas komisaře s jogínem nemůže skončit. Jsem ráda, že KATaP otevírá disertacím dosud zakázaná území, takže mohou objevovat nové věci, a že zápas o akademické standardy tu není nefér.

Kritériem posuzování „našich prací“ je pro mne otázka, jestli přinášejí něco, co by místo autora nemohl udělat nikdo jiný. Alena Rybníčková píše o tom, čím žila a snad dál žije jako svým úkolem. Proto její osobitou a občansky odpovědnou disertaci

Happening: Mezi záměrem a hrou
bez váhání doporučuji k obhajobě.

V Praze 9. dubna 2018

prof. PhDr. Jana Pilátová

⁴ Victor W. Turner, Edward M. Bruner, eds.: *The Anthropology of Experience*. University of Illinois Press, Chicago 1986

⁵ J. Pilátová: Teatrologií za teatrologií. O dvou knihách Dariusze Kosińskiego. *Divadelní revue* 1/2014, str. 94 - 112

